РЕЦЕНЗИЯ
ЗА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД
НА
ЯНА ГЕОРГИЕВА ФИЛЕВА
НА ТЕМА
„*СОЦИАЛНАТА ПРОМЯНА СПОРЕД БЪЛГАРСКИЯ НЮ ЕЙДЖ*“
за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.1. Социология антропология и науки за културата (Социология), област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки

Научен ръководител:
Доц. д-р Марио Маринов

Изготвил: проф. дсн Албена Накова-Манолова

Актуалност на дисертационния труд

Може да се каже, че предложеният за защита дисертационен труд „С*оциалната промяна според българския Ню Ейдж*“ е кулминация на целия досегашен житейски, практически и научен опит на своя автор Яна Филева. Тя е възпитаник на ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград – притежава бакалавърска степен по социология от ЮЗУ, а по време на докторантурата си в ЮЗУ се включва активно в дейността на катедра Социология и на Философски факултет чрез участието си в 4 научно-изследователски проекта, които са по теми тясно свързани с темата на дисертационния труд: „Изграждане на инфраструктура за качествени изследвания по „Социология на религията“; Skills4Life; „Психологични, правни и здравни аспекти на работата в пенитенциарни заведения. Модел за подобряване на психичното благополучие“; и „Отношението религия – здраве в контекста на COVID-19: сравнителен анализ между България, Гърция и Република Северна Македония”. В този смисъл дисертационният й труд е логично надграждане и завършек на предходния й образователен път до тук. Същевременно изборът на тема на дисертационния труд много тясно кореспондира и с досегашния практически опит и работа на Яна Филева, които са в сферата на кинезитерапията. Яна Филева работи като

кинезитерапевт в Дом за медико-социални грижи за деца, където, както самата тя казва, се сблъсква с „различни парадигми за интерпретация на всекидневието“, при които рационалните избори на индивидите са средство за постигане на „здравно и социално благополучие“. И тя много успешно е съумяла да използва този свой опит и знания от практиката за целите на научната си разработка, в която се опитва, пак по нейните думи, да интерпретира връзката религия – здраве като прехвърли „мост на разбирането“ между тях.

Няма съмнение, че дисертацията проблематизира една актуална днес тема – в по-общ план – дебатът в социологията относно природата на религията и социалната промяна, а в по-конкретен - доколко Ню Ейдж религията или алтернативната религиозност, т.нар. „нова духовност“, която става все по-популярна през последните години, може да се интерпретира като идеология, насочена към социална промяна и дали нейните последователи в България могат да бъдат дефинирани като общност, осъзнала себе си като движение за духовно възраждане и промяна.

Актуалността на дисертационния труд се обуславя от факта на все по-широкото разпространение в последните години на йога центровете и центровете за лично самоусъвършенстване, ритрийт практиките, алтернативното лечение, курсовете по биоземеделие, заниманията с астрология/ таро/ фън шуй/ кристали и други подобни практики, които стават все по-модерни и се свързват с разбирането за „новата духовност“. Същевременно въпреки наличието на изключително голямо количество литература по тези теми, която, както отбелязва самата авторка, заема цели рафтове в книжарниците, но е предимно езотерика, световни и традиционни религии и древни учения, реално липсва статистическа информация за обхвата на Ню Ейдж общността в България, публикациите по темата са предимно антропологични и богословски, а социолози, работещи в тази област почти няма или са единици. Всичко това обуславя научната релевантност на избраната тема и нейната значимост за социологическата наука и същевременно позволява формулиране от автора на собствени научни приноси в избраната проблематика.

Обща информация за дисертационния труд

Дисертационният труд на Яна Филева на тема „Социалната промяна според българския Ню Ейдж“ се състои се от увод, четири глави, заключение, списък на използваните източници, списъци на таблиците и фигурите и шест приложения, съдържащи: Вероизповедание на българското население и разпределение на йога студиата; Статистическа информация за Ню Ейдж в България и САЩ; Въпросникът за онлайн анкетата, заедно със събраната статистическа информация/статистическите разпределения на отговорите; Резултатите от контент анализа заедно с разработения Кодбук; Учението на Петър Дънов; и Възгледите на Петър Дънов относно политическите строеве. Фактът, че като приложения са включени пълният текст на въпросника за проведеното онлайн анкетно проучване, заедно с резултатите от него, както и детайлното и изчерпателно описание на проведения контент анализ и разработения на тази основа Кодбук, допълнително обогатява дисертационния труд и създава по-ясна представа за използваните инструменти за набиране на представената в него емпиричната информация, както и за самата набрана емпирична информация. Към дисертационния труд е приложена и декларация за автентичност. Трудът е в общ обем от 458 страници, в това число основен текст от 381 страници с включени 129 фигури и 44 таблици. Цитираната литература обхваща 148 заглавия, от които 78 на кирилица и 70 на латиница, всички те релевантни на темата. Публикациите в тематичната област на дисертацията са 3, от които 2 са в чуждестранно научно списание, а 1 е в докторантски сборник от проведена докторантска сесия във Философски факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“.

Приложеният автореферат от 64 страници отговаря на съдържанието на дисертацията и на формалните изисквания за структурирането му. В него точно и ясно са представени структурата и съдържанието на дисертационния труд, изведени са основните реализирани приноси и са представени публикациите по темата на дисертацията. Представените три публикации покриват напълно минималните национални изисквания по чл. 2б, ал. 2 и 3 на ЗРАСРБ и чл. 24 на Правилника за прилагане на ЗРАСРБ за присъждане на образователната и научна степен „доктор“.

Текстът на дисертационния труд е преминал проверка със системата за антиплагиатство Турнитин и представлява авторски текст. Приложените публикации също са разработени самостоятелно и няма данни за плагиатство.

Оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд е структуриран в съдържателно отношение в четири глави, между които има строга логическа свързаност, последователност и надграждане, като се върви от теоретичния към емпиричния анализ. Във връзка с това като постижение на дисертационния труд следва да се отбележи успешното съчетаване на теоретичен с емпиричен подход към предмета на изследване, а така също съчетаването на количествени и качествени методи в процеса на изследване, което позволява проникване в дълбочина на изследваните процеси и явления, обуславя доброто структуриране на съдържанието в съответствие с поставените цели и задачи и обосноваността на изводите и заключенията.

В **Увода** правят впечатление ясно формулираните и разграничени обект, предмет, цел, задачи, основна теза и хипотези на изследването, което е задължително за един дисертационен труд. Детайлно е представена и методологията на изследването и комбинацията от използвани методи. Като достойнство на работата следва да се отбележи ясното осъзнаване и дефиниране на ограниченията на изследването, което свидетелства за добро познаване от автора на изследваната проблематиката, също както и категоричното заявяване на етическите принципи, съблюдавани при работата, свързани с обективното и безпристрастно отношение към различните религиозни доктрини, обект на анализа, в духа на разбирането за ценностна неутралност на науката и в частност на социологията.

Първата глава на дисертацията е ключова**,** доколкото тя задава общата теоретична рамка, в която ще бъде поставен цялостният анализ в дисертацията. Прави впечатление мултидисциплинарният подход към анализа на религията като фактор за социална промяна и богатството от анализирани философски, психологически, антропологически, социологически и политически теории и разбирания за религията и нейното място в обществото в техния класически и модерен вариант, което позволява обхващане на изследваното явление в неговата дълбочинна и многостранност и постигане на обективност на направените изводи. Впечатляваща е запознатостта на автора с множество теоретични концепции, интерпретиращи от различни позиции ролята на религията в съвременното общество, при това показателно е, че към тези теории тя се връща в следващите глави, използвайки елементи от тях за обосноваване на

спецификата на Ню Ейдж духовността. Това показва, че тяхното представяне в първата глава не е самоцелно, а има конкретно предназначение – да послужи по-нататък за обяснение на спецификата на Ню Ейдж идеологията. Ключов момент в тази глава е и обосноваването на някои от основните понятия, с които Яна Филева си служи при дефинирането на Ню Ейдж духовността като идентичност, граждански религии и т.н.

Втората глава представя спецификата на западната Ню Ейдж духовност. Тук отново прави впечатление богатството от представени автори – теоретици на Ню Ейдж духовността, което за пореден път потвърждава изключително добрата теоретична подготовка на авторката. Продължава и извеждането на ключови за Ню Ейдж понятия като култ и култова среда, които формират основата за определяне на това, което се счита понастоящем за Ню Ейдж в по-широкия контекст на новите религиозни движения. Специално следва да се оцени подхода на авторката към дефиниране на „новите религиозни движения“ като ценностно неутрален термин в духа на разбирането на Вебер за свободна от ценности наука. Интересен е паралелът, който Яна Филева прави между Ню Ейдж и социалистическата идеология, както и изводът, до който достига, че колкото и Ню Ейдж идеологията да се опитва да се разграничи от публичната власт в обществото и конвенционалната религиозност, налице са различни и дори противоположни нейни политически употреби. Така, ако през 70-те и 80-те години Ню Ейдж духовността е използвана политически за укрепване на левите идеологии, днес крайнодесни идеолози се обръщат към някои елементи на Ню Ейдж, като например използването на движението за здраве/благополучие/природосъобразност като основа за прокламиране на антиваксинационни идеи. Всъщност тази глава с извеждането на спецификата на западната Ню Ейдж духовност се превръща в базата, на основата на която се разгръща следващата глава, посветена на спецификата на българския Ню Ейдж, разкрита чрез очертаване на общите черти и различия със западния Ню Ейдж.

Третата глава представя следващото ниво на конкретизация в процеса на преход от теоретичното към емпиричното ниво на анализ, доколкото тя е посветена конкретно на спецификата на българската Ню Ейдж духовност и нейната както близост, така и различия от западния вариант на Ню Ейдж идеологията. Тази глава е същностна за дисертационния труд, доколкото обосновава същността и спецификата на българската Ню Ейдж духовност, което е основната цел на дисертационния труд, представяйки я като

формирани духовни общности, които осъзнават себе си като единни движения, разгръщащи се като гражданска религия. Анализът и в този случай е подплатен със сериозна теоретична база, този път представена от разработките на малкото български изследователи, работили в полето на Ню Ейдж духовността – Марио Маринов, Светослава Тончева, Анелия Манова, Евгения Троева, Константин Златев, Димитър Калев, Силва Дончева, Иван Толев, Методи Константинов и др. На база техните публикации авторката систематизира основните практики на българския Ню Ейдж: нравствени инициации или (само)възпитание, колективни молитви, преживяване на текущия момент, поклонничество, фестивали, форуми, екоселища, здравословен начин на живот и Ню Ейдж бизнес. Специално внимание е отделено на Учението на Петър Дънов като основата на посланията на повечето духовни групи. Прави впечатление обаче, че винаги се търсят научни доказателства в подкрепа на Ню Ейдж идеологията. И макар че за този тип духовност е характерно разграничаването и дори противопоставянето на институционализираните знания, Яна Филева винаги се опитва да обвърже своите анализи на българския Ню Ейдж с класическите научни теории (Дюркем, Парсънс, Бъргър, Вебер), търсейки в тях потвърждение за своите изводи и обобщения. Като принос на тази глава от дисертацията следва да се отбележи и извеждането на спецификата и особеностите на българския Ню Ейдж за разлика от западния.

Четвърта глава е може би с най-голяма практическа стойност, доколкото тя представя емпиричната част на дисертационния труд. Тук впечатлява комплексът от методи, които Яна Филева използва: качествени (вторичен анализ на статистически документи, книги, статии, уеб сайтове и официални документи; наблюдение; и контент анализ) и количествени (онлайн анкетно проучване, което е непредставително на принципа на отзовалите се), за да изведе спецификата на българския Ню Ейдж. Тази глава е особено ценна, пред вид факта, отбелязан от авторката, че емпирични изследвания на алтернативната духовност в България почти липсват. Във връзка с това специално следва да бъде отбелязан приносът на дисертационния труд за обогатяване на базата от емпирични данни за Ню Ейдж у нас и за запълването на съществуващата в това отношение празнота, очертавайки по този начин една ниша и за бъдещи изследвания. При това, важно е да се отбележи, че осъзнавайки ограниченията на непредставителното

анкетно проучване, Яна Филева прави допълнителни сравнения, с проведени международни представителни изследвания, в които фигурират данни и за България, като коректив и проверка на резултатите от своето изследване. Като специален принос на тази глава следва да се отбележи проведеният контент анализ на посланията на платформата „Портал 12“ към нейните последователи, която Яна Филева дефинира като неформален религиозен институт. Изключително ценен в тази връзка е разработеният Кодбук на посланията, който реално очертава рамката на българската Ню Ейдж гражданско-религиозна идеология, заедно с изчисляването на индекс на гражданско-религиозната идеология. В крайна сметка, в резултат от проведените изследвания (количествени и качествени) и реализираното единство на теоретичната и емпиричната рамка Яна Филева по безспорен начин доказва своята основна теза, заявена в началото на дисертационния труд. На базата на конкретни емпирични данни тя доказва, че в България са се формирали духовни общности, които осъзнават себе си като единни движения, а техните послания изграждат идеология, която може да се опише като гражданска религия. И още един ценен извод, който се съдържа в тази глава, че е анкетното проучване показва, че и общественото мнение в България и нагласите на по-широката социална среда, не свързана пряко с Ню Ейдж духовността, описват една среда достатъчно благоприятна и толерантна към разпространението на гражданско-религиозните послания на новите духовни общности, свързани със споделяне на посланията за по-силна колективна национална идентичност. И тук ще цитирам думите на авторката, когато тя характеризира хората с Ню Ейдж нагласи: „Считат, че българският народ има мисия и свещени исторически традиции, че има нужда от „духовно възраждане“…Националната идентичност може да осигури солидарност в обществото, като обедини българите с различни политически убеждения и от различни религии/духовни традиции. Обвързват националната идентичност със съществуването на българска държава, макар и да я считат за културен признак. Изпитват чувство за национална гордост, но не вярват, че се изгражда нов вид български национализъм. Все пак, посочват неговите проявления – общи морални ценности за поведение/възпитание на поколенията, общи национални празници, общи фолклорни форуми/фестивали, обща православна религия, общ език, живот във физическа/ виртуална общност. Водещо е „общото“ или „общностното“ – живот и труд в единение – „един-е-ние“.“

Дори само това да беше приносът на тази нова духовност и на този дисертационен труд, той е безспорен.

В заключение, към всички изведени до тук от мен приносни моменти в дисертационния труд, ще кажа, че приемам и формулираните от самата Яна Филева приноси на дисертацията.

Бележки към дисертационния труд

Имам не толкова критични бележки към дисертационния труд, колкото един общ коментар. Необходима е по-голяма точност при дефинирането и използването на някои ключови и общоприети термини и съблюдаването на по-голяма точност и яснота на изказа и езика, защото макар и Яна Филева да запазва ценностна неутралност по отношение на анализираните теории и посланията на Ню Ейдж духовността, на места тя се повлиява от техния стил и влаганото от тях значение в понятията и се отклонява от академичната точност и стил.

Заключение

Всичко изложено дотук ми дава основания да кажа, че Яна Филева е написала един безспорно заслужаващ висока оценка труд, който представлява принос към теорията и практиката на Ню Ейдж идеологията в България, принос, който поставя началото и на базата от емпирични данни за българския Ню Ейдж, която до този момент почти напълно липсва. Качествата на дисертационния труд напълно покриват поставените от закона изисквания за придобиване на образователната и научна степен „доктор“. **Поради това ще гласувам убедено на Яна Филева да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“ по докторска програма „Социология“ в професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата.**

30.10.2026 г. проф. дсн Албена Накова

REVIEW

by Prof. DSc. Albena Nakova

for the dissertation thesis

of

Yana Fileva

on the topic

"*Social Change according to Bulgarian New Age*"

for acquiring the educational and scientific degree "Doctor" in the Area of higher education: 3. Social, Economic and Legal Sciences

Professional field: 3.1. Sociology, Anthropology and Cultural Sciences

PhD program: Sociology

Supervisor:

Assoc. Prof. Mario Marinov, PhD

Relevance of the dissertation

It can be said that the dissertation submitted for defense "Social Change according to Bulgarian New Age" represents the culmination of the author, Yana Fileva's, entire life experience, practical experience, and academic research to date. She is an alumna of South-West University "Neofit Rilski" in Blagoevgrad—she holds a bachelor's degree in sociology from South-West University, and during her doctoral studies at SWU, she was actively involved in the activities of the Department of Sociology and the Faculty of Philosophy through her participation in four research projects on topics closely related to the subject of her dissertation: "Building Infrastructure for High-Quality Research in the 'Sociology of Religion"; Skills4Life; "Psychological, Legal, and Health Aspects of Working in Penitentiary Institutions: A Model for Improving Mental Well-Being"; and "The Relationship Between Religion and Health in the Context of COVID-19: A Comparative Analysis of Bulgaria, Greece, and the Republic of North Macedonia". In this sense, her dissertation is a logical extension and culmination of her educational journey to date. At the same time, the choice of dissertation topic closely aligns

with Yana Fileva's practical experience and work to date, which have been in the field of physical therapy. Yana Fileva works as a physical therapist at a medical-social care center for children, where, as she herself says, she encounters "various paradigms for interpreting everyday life," in which individuals' rational choices are a means of achieving "health and social well-being." And she has very successfully managed to apply her practical experience and knowledge to her research, in which she attempts—again, in her own words—to interpret the relationship between religion and health by building a "bridge of understanding" between them. There is no doubt that the dissertation addresses a topic that is highly relevant today—more generally, the debate in sociology regarding the nature of religion and social change, and more specifically, the extent to which New Age religion or alternative religiosity, the so-called "new spirituality," which has become increasingly popular in recent years, can be interpreted as an ideology aimed at social change, and whether its followers in Bulgaria can be defined as a community that has come to see itself as a movement for spiritual renewal and change.

The relevance of this dissertation stems from the fact that, in recent years, there has been an increasingly widespread proliferation of yoga centers and personal development centers, retreat practices, alternative therapies, courses in organic farming, and activities involving astrology, tarot, feng shui, crystals, and other similar practices, which are becoming increasingly popular and are associated with the concept of "new spirituality." At the same time, despite the existence of an exceptionally large body of literature on these topics—which, as the author herself notes, fills entire shelves in bookstores but consists primarily of esoteric works, world and traditional religions, and ancient teachings, there is actually a lack of statistical information on the size of the New Age community in Bulgaria; publications on the subject are primarily anthropological and theological, and there are almost no sociologists working in this field—or only a very few. All of this underlies the scientific relevance of the chosen topic and its significance for the field of sociology, while also enabling the author to formulate his or her own scientific contributions to the chosen subject area.

General information about the dissertation

Yana Fileva's dissertation, titled "Social Change according to Bulgarian New Age" consists of an introduction, four chapters, a conclusion, a list of sources, lists of tables and figures, and six appendices containing: Religious Affiliation of the Bulgarian Population and

Distribution of Yoga Studios; Statistical Information on the New Age in Bulgaria and the United States; The online survey questionnaire, along with the collected statistical information and statistical distributions of the responses; The results of the content analysis, along with the developed codebook; The teachings of Peter Deunov; and Peter Deunov's views on political systems. The fact that the appendices include the full text of the questionnaire used in the online survey, along with its results, as well as a detailed and comprehensive description of the content analysis conducted and the codebook developed on that basis, further enriches the dissertation and provides a clearer understanding of the tools used to collect the empirical data presented therein, as well as of the empirical data itself. A declaration of authenticity is also attached to the dissertation. The work has a total of 458 pages, including 381 pages of main text with 129 figures and 44 tables. The cited literature comprises 148 titles, of which 78 are in Cyrillic and 70 in Latin script, all of which are relevant to the topic. There are 3 publications in the dissertation's subject area, 2 of which appeared in international academic journals, and 1 in a doctoral student anthology from a doctoral session held at the Faculty of Philosophy of South-West University "Neofit Rilski." The attached 64-page abstract corresponds to the content of the dissertation and meets the formal requirements for its structure. It accurately and clearly presents the structure and content of the dissertation, outlines the main contributions made, and lists the publications related to the dissertation's topic. The three publications presented fully meet the minimum national requirements under Article 2b, paragraphs 2 and 3, of the Law for the Development of Academic Staff of the Republic of Bulgaria and Article 24 of the Regulations for its implementation for the award of the scientific and educational degree "Doctor".

The dissertation has been checked using the Turnitin anti-plagiarism system and is an original text. The attached publications were also developed independently and there is no evidence of plagiarism.

Evaluation of the dissertation and significance of the work

In terms of content, the dissertation is structured into four chapters, which are strictly interconnected, sequential, and build upon one another, progressing from theoretical to empirical analysis. In this regard, the dissertation's achievement lies in the successful combination of theoretical and empirical approaches to the subject of the study, as well as the

combination of quantitative and qualitative methods in the research process, which allows for an in-depth exploration of the processes and phenomena under study, ensures the sound structuring of the content in accordance with the set goals and objectives, and underpins the validity of the findings and conclusions.

The **Introduction** stands out for its clearly formulated and distinct definition of the object, subject, purpose, objectives, main thesis, and hypotheses of the study—all of which are essential for a dissertation. The research methodology and the combination of methods used are also presented in detail. A notable strength of the work is the clear recognition and definition of the study's limitations, which attests to the author's thorough understanding of the subject matter, as well as the unequivocal statement of the ethical principles observed throughout the study, which involve an objective and impartial approach to the various religious doctrines under analysis, in the spirit of the principle of value neutrality in science and, in particular, in sociology.

The **first chapter** of the dissertation is crucial in that it establishes the general theoretical framework within which the overall analysis in the dissertation will be situated. The multidisciplinary approach to the analysis of religion as a factor in social change is striking, as is the wealth of philosophical, psychological, anthropological, sociological, and political theories and understandings of religion and its place in society—in both their classical and modern forms—which allows for a comprehensive examination of the phenomenon in all its depth and complexity and ensures the objectivity of the conclusions drawn. The author's familiarity with a wide range of theoretical concepts—which interpret the role of religion in contemporary society from various perspectives—is impressive; moreover, it is telling that she returns to these theories in subsequent chapters, drawing on elements of them to substantiate the distinctive nature of New Age spirituality. This shows that their presentation in the first chapter is not an end in itself, but serves a specific purpose—to later help explain the distinctive features of New Age ideology. Another key point in this chapter is the justification of some of the basic concepts that Yana Fileva uses in defining New Age spirituality, such as identity, civic religions, and so on.

The **second chapter** presents the specific characteristics of Western New Age spirituality. Here, once again, the wealth of authors discussed—theorists of New Age spirituality—is striking, which once again confirms the author's exceptional theoretical

grounding. The author continues to explore key New Age concepts such as "cult" and "cult environment," which form the basis for defining what is currently considered the New Age within the broader context of new religious movements. Particular attention should be paid to the author's approach to defining "new religious movements" as a value-neutral term in the spirit of Weber's understanding of value-free science. Of particular interest is the parallel that Yana Fileva draws between the New Age and socialist ideology, as well as her conclusion that, no matter how much New Age ideology attempts to distance itself from public authority in society and conventional religiosity, there are various and even contradictory political applications of it. Thus, while in the 1970s and 1980s New Age spirituality was used politically to reinforce left-wing ideologies, today, far-right ideologues are turning to certain elements of the New Age, such as using the health/well-being/eco-consciousness movement as a basis for promoting anti-vaccination ideas. In fact, this chapter—by highlighting the specific characteristics of Western New Age spirituality—serves as the foundation upon which the next chapter unfolds, a chapter dedicated to the specific characteristics of the Bulgarian New Age, revealed by outlining its common features and differences from the Western New Age.

The **third chapter** presents the next level of specificity in the process of transition from the theoretical to the empirical level of analysis, insofar as it is specifically devoted to the particular characteristics of Bulgarian New Age spirituality and its similarities as well as differences from the Western version of New Age ideology. This chapter is central to the dissertation, as it substantiates the essence and specific characteristics of Bulgarian New Age spirituality—which is the primary objective of the dissertation—by presenting it as established spiritual communities that perceive themselves as unified movements unfolding as a civil religion. The analysis in this case is also grounded in a solid theoretical foundation, this time drawn from the work of the few Bulgarian researchers who have worked in the field of New Age spirituality—Mario Marinov, Svetoslava Toncheva, Anelia Manova, Evgenia Troeva, Konstantin Zlatev, Dimitar Kalev, Silva Doncheva, Ivan Tolev, Metodi Konstantinov. Based on their publications, the author systematizes the main practices of the Bulgarian New Age movement: moral initiations or (self-)cultivation, collective praying, living in the present moment, pilgrimages, festivals, forums, eco-villages, a healthy lifestyle, and New Age business. Special attention is given to the Teachings of Peter Deunov as the foundation of the messages of most spiritual groups. It is striking, however, that scientific evidence is always

sought to support New Age ideology. And although this type of spirituality is characterized by a distinction from—and even opposition to—institutionalized knowledge, Yana Fileva always attempts to link her analyses of the Bulgarian New Age movement to classical scientific theories (Durkheim, Parsons, Berger, Weber), seeking in them confirmation of her conclusions and generalizations. Another contribution of this chapter of the dissertation is the identification of the specific characteristics and distinctive features of the Bulgarian New Age movement, as opposed to the Western one.

The **fourth chapter** is perhaps the most practically valuable, as it presents the empirical part of the dissertation. Here, the range of methods used by Yana Fileva is impressive: qualitative (secondary analysis of statistical documents, books, articles, websites, and official documents; observation; and content analysis) and quantitative (an online survey, which is non-representative based on the principle of the number of responses) to identify the specific characteristics of the Bulgarian New Age movement. This chapter is particularly valuable, given the fact noted by the author that research on alternative spirituality in Bulgaria is virtually nonexistent. In this regard, special mention should be made of the dissertation's contribution to expanding the empirical data base on the New Age movement in Bulgaria and to filling the existing gap in this area, thereby identifying a niche for future research. Furthermore, it is important to note that, recognizing the limitations of the non-representative survey, Yana Fileva makes additional comparisons with representative international studies that include data on Bulgaria, serving as a corrective and a means of verifying the results of her own research. A notable contribution of this chapter is the content analysis of the messages posted on the "Portal 12" platform to its followers, which Yana Fileva defines as an informal religious institution. Of particular value in this regard is the developed Code Book of Messages, which effectively outlines the framework of Bulgarian New Age civil-religious ideology, along with the calculation of an index of civil-religious ideology. Finally, as a result of the research conducted (both quantitative and qualitative) and the integration of the theoretical and empirical frameworks, Yana Fileva indisputably proves her main thesis, stated at the beginning of her dissertation. Based on specific empirical data, she demonstrates that spiritual communities have formed in Bulgaria that perceive themselves as unified movements, and their messages constitute an ideology that can be described as a civic religion. Another valuable conclusion drawn from this chapter is that the survey shows that both public opinion in Bulgaria and the

attitudes of the broader social environment, not directly related to New Age spirituality, describe an environment that is sufficiently favorable and tolerant toward the dissemination of the civic-religious messages of the new spiritual communities, which are linked to the sharing of messages promoting a stronger collective national identity. Here, too, I will quote the author's words as she characterizes people with New Age attitudes: "They believe that the Bulgarian people have a mission and sacred historical traditions, and that they need a 'spiritual revival'… National identity can foster solidarity in society by uniting Bulgarians with different political beliefs and from different religions or spiritual traditions. They link national identity to the existence of the Bulgarian state, even though they consider it a cultural trait. They feel a sense of national pride, but do not believe that a new form of Bulgarian nationalism is emerging. Nevertheless, they point to its manifestations—shared moral values regarding the behavior and upbringing of generations, shared national holidays, shared folklore events and festivals, a shared Orthodox faith, a shared language, and life within a physical or virtual community. The guiding principle is the "common" or "communal"—living and working in unity".

Even if that were the only contribution of this new spirituality and of this dissertation, it would be undeniable.

In conclusion, regarding all the contributions to the dissertation that I have highlighted so far, I would like to say that I also accept the contributions to the dissertation as formulated by Yana Fileva herself.

Critical remarks on the dissertation

I have not so much critical remarks regarding the dissertation as a general comment. Greater precision is needed in defining and using certain key and commonly accepted terms, as well as in ensuring greater accuracy and clarity in expression and language, because although Yana Fileva maintains value neutrality with regard to the analyzed theories and messages of New Age spirituality, in some cases she is influenced by their style and the meanings they ascribe to the concepts, and thus deviates from academic precision and style.

Conclusion

Everything discussed so far gives me reason to say that Yana Fileva has written a work that is undoubtedly deserving of high praise, one that contributes to the theory and practice of

New Age ideology in Bulgaria, a contribution that also lays the groundwork for an empirical database on the Bulgarian New Age movement, which has been almost entirely lacking until now. The quality of the dissertation fully meets the legal requirements for the award of the educational and scientific degree “Doctor”. **Therefore, I will vote wholeheartedly in favor of awarding Yana Fileva the academic and scientific degree “Doctor” in the doctoral program “Sociology” within professional field 3.1: Sociology, Anthropology, and Cultural Studies**.

30.10.2026 Prof. DSc Albena Nakova